

Oponentský posudek bakalářské práce Aleny Poncarové K sémantice základních číslovek

Předkládaná bakalářská práce se věnuje vybraným základním číslovkám (*jeden, tři a pět*) z hlediska jejich sémantiky; autorka nejprve krátce představuje tento slovní druh na základě některých jazykových příruček a poté – věnujíc se uvedeným výrazům jakožto lexémům – rozsáhleji pojednává o jejich sémantice na bázi výkladových a frazeologických slovníků. Nejcenější částí práce je shromáždění kolokací zmíněných tří lexémů na základě materiálu Českého národního korpusu.

Práce představuje spíše analýzu než syntézu, avšak není to bohužel přehledný rozbor na základě logicky zdůvodnitelných metod a postupů. Práce nemá ujasněná východiska ani konkrétně formulovaný cíl a je dosti vágní co do uchopení tématu a přijaté metodologie. I když autorka věnovala zpracovávání materiálu nepochybně mnoho energie, výsledek je poněkud diskutabilní. Autorka volí podivuhodně složité, neadekvátní a nepraktické postupy a věnuje se rozsáhlým komentářům k jednotlivostem, a to bez nadhledu a schopnosti hierarchizovat. Největší část práce tedy nakonec představují výklady významu jednotlivých kolokací či frazémů (jednomu frazému je často věnována i celá stránka); bohužel však při absenci konkrétního cíle tato analýza k ničemu nesměruje a působí bezradně. Čtenář také marně hledá v málo členěném a digresemi přerušovaném textu záchytné body a vůbec hlavní linii; práci by prospěla zásadní textová redukce – vyjadřování k jednotlivostem a méně podstatným detailům by bylo třeba odstranit anebo aspoň částečně umístit do poznámek.

Ráda bych autorce položila mnoho otázek. Proč zde např. užívá vlastního termínu *významový typ*; myslím, že je neadekvátní a k ničemu jí nepomáhá; ze zdůvodnění na s. 15 jsem nepochopila, proč zde nevyhovuje např. *sémém*, s nímž má „významový typ“ korespondovat. Myslím, že tento pojem nijak nevystihuje to, co má označovat (má jít, tradičně řečeno, o jeden konkrétní význam polysémního lexému, resp. o lexii, nebo se pletu?). Nepochopila jsem obsah sdělení na s. 25, začínajícího - podle mě – protimluvem: *kritériem, které rozlišuje významový typ a sémém, je jakási korespondence*. Pak se mluví o tom, že *formální stránka (významový typ) kopíruje stránku sémantickou (sémém)*; zde nechápu, proč tedy autorka zavádí a používá pojem „významový typ“, když jí jde primárně o sémantiku číslovkových výrazů, nikoli o formu?

Ze slovníkových hesel rozrůznujících význam zkoumaných číslovek (*jeden, tři, pět*) autorka přijímá jako základ – alespoň podle mého názoru – to nejméně vhodné východisko: Příruční slovník jazyka českého; prosila bych zdůvodnění, proč tak činí. Podle mě by bylo mnohem praktičtější a bližší současnému úzu i moderní lexikologické teorii zvolit SSČ, příp. SSJČ. Připadá mi neúčelné rozlišovat tolik „významových typů“, jak píše autorka. Pouze PSJČ – a autorka s ním – např. vyčleňuje (hned jako „významový typ číslo dvě“) to, co reprezentuje frazém „*jedna dvě, hned*“; podle mě jde v souvislosti se sémantikou lexému *jeden* o jednotlivé a dosti okrajové vyjádření na to, aby zakládalo samostatnou kategorii. PSJČ staví významový výklad slov (nikoli ještě lexémů!) na jiných kritériích, než jaká jsou relevantní u modernějších slovníků založených na strukturním pojetí významu. Je jasné, že strukturní kritéria – včetně např. pořadí a logiky vyčleňování významů („významových typů“) – by se pro současnou práci o sémantice hodila lépe; nebo ne?

Za část z celé práce nejzajímavější pokládám zkoumání korpusových kolokací, v nichž uvedené číslovky figurují. Jsou v závěru vtěleny, spolu s údaji o frekvencích, do několika tabulek. Zdá se mi však, že autorka získané údaje neumí adekvátně interpretovat (aspoň tak nikde komplexně a s patřičnými závěry nečiní), a dostatečně tak zjištěných poznatků nevyužívá, aby prezentovala to nejpodstatnější ze své práce.

Není příliš jasné, co se autorka snažila zjistit a k čemu KONKRÉTNĚ dospěla. Ani závěrečné shrnutí tyto informace takřka nepodává, rozhodně ne přehledně a jasně.

Už předem je jasný fakt, že základní číslovky nevyjadřují pouze prostý počet, že mají mnohem bohatší sémantiku; lze to zkoumat např. prostřednictvím frazeologie – a právě díky ní lze doložit celou řadu významových profilů a konotací. Záleží pak na metodologii, kterou máme k dispozici pro jejich uchopení, a ovšem na schopnosti na jejím základě daný materiál interpretovat.

Připomněla bych v této souvislosti skutečnost, že dnes už zřejmě ani v našem lingvistickém kontextu nelze při zkoumání sémantiky pominout východiska a nástroje kognitivní lingvistiky. Přímou k výše uvedeným základním číslovkám (resp. k číslovkám jeden, dva a pět) odkazuje např. ve svém článku – přeloženém dokonce do češtiny a doporučeném jako studijní literatura k Základům kognitivní lingvistiky v bakalářském studiu – Laura Janda; uvádí tento příklad jako *pars pro toto* v souvislosti s kognitivním přístupem k jazyku vůbec). Táže se, proč jsou takřka ve všech jazycích právě ony nejexponovanější – a vůbec proč se v různých aspektech chovají zvláště skloňování, postavení počítaného předmětu). Odpovědí je zkušenost vlastní tělesnosti, zkušenost sebe jakožto individua (jeden) atd.

Vlastně nikde v posuzované práci není zdůvodněna logika či záměr ve výběru zrovna těchto tří číslovek – jeden, tři a pět. Prosila bych toto zdůvodnění při obhajobě, příp. protiargument proti faktu, že vhodnějším výběrem by byly číslovky jeden, dva a pět. Právě ony odrážejí lidskou zkušenost jedinečnosti a jednotlivosti (já jako centrum, individualita oddělená od zbytku světa), párovosti (+ spolu s duálností, opozitností aj.) a pět: pět (resp. dvakrát pět) prstů na ruce představuje základní počítadlo v ontogenetickém i fylogenetickém aspektu (viz Cassirer apod.).

V příloženém zadání se uvádí, že v práci budou „porovnány ... výklady o číslovkách zejména v současných mluvnících češtiny“; tomuto porovnání jsou však věnovány pouze necelé tři stránky v úvodu (kap. *Sémantika základních číslovek*), kde se odkazuje na akademickou Mluvnici češtiny, na Šmilauerovu Nauku o českém jazyku a Stručnou mluvnici češtiny od Havráňka a Jedličky. Zajímalo by mě, zda je nějaký důvod, proč se autorka nezmiňuje o pojetí základních číslovek v Příruční mluvnici češtiny a v knize Čeština – řeč a jazyk, které jsou přece jen dnes chápány jako standardní a možná by byly i zde vhodnějším východiskem (nehledě na potřebu vyhovět požadavkům zadání).

Co se týče kompozice a pak i vyjadřování, plynulé čtení práce je nesmírně náročné. Vyjadřování je rozvláčné, velmi nepřesné, celková dikce je mnohomluvná a informace nejsou hierarchizovány podle důležitosti. Nacházíme zde mnoho neúčelných a nepochopitelných digresí i odstavců, které neříkají vždy vzhledem k pojednávanému kontextu to podstatné.

Navíc v Závěru (s. 55 – 59) nejsou přehledně formulovány skutečné a konkrétní „závěry“, které z práce vyplývají; je zahlcen množstvím vzájemně nesouvisejících informací digresivního charakteru; nelogicky se tu objevuje v části o ČNK např. pojednání o pozici číslovek desítkového rangu – deset, dvacet, třicet – na s. 58, o spojitelnosti číslovky tisíc (s. 57), a hlavně četné nepochopitelné, „pseudoučené“, ale nic konkrétního neříkající odstavce, z nichž některé pro názornost opisují:

Velké množství významových typů, které jsou vymezeny v PSJČ (ale v jiných slovnících ne) vyplývá z faktu, že PSJČ vymezuje významových typů největší množství. (Tedy vlastně – poznámka I. V. – A vyplývá z A!) Proto je logické, že v PSJČ vymezené významové typy jsou v jiných slovnících upozaděny, nejsou hodnoceny jako samostatné sémémy, a není jim tudíž věnován prostor samostatného významového typu (s. 56).

Nebo – opět ze Závěru: *Lineární text je ze své podstaty hierarchizován, v rámci výkladových slovníků je hierarchizace umocněna očíslováním jednotlivých vyčleněných významových typů odpovídajících jednotlivým sémémům. Synchronní korpusy jsou ze své podstaty zachycením psaného úzu (s. 55).*

Nestandardní v odborné práci jsou také některé další typy formulací, jako např.: ... *uživatelé jazyka na tom nepřijde nic podivného, neboť je s takovýmto vyjádřením zvyklý pracovat (s. 14 – jedná se o formulaci typu strom byl jeden květ); nebo ...jako lingvista mám trochu „pokroucené“ jazykové cítění, tudíž nabízím svou interpretaci pouze jako inspiraci*

k řešení možného sporu mezi výkladem frazému „vyprat něco z jedné vody (na čisto)“ v PSJČ a SSJČ (s. 28).

Řada vyjádření prozrazuje velmi nepřesné myšlení a mylná přesvědčení: srov. např. odstavec o frazeologii na s. 18 (mj. že význam frazému je **obsáhlejší** než součet významů jeho jednotlivých částí), dále konstatování o tom, že i v rámci jednoho lexému ... nacházíme různé varianty, které mají v rámci stejného kontextu z hlediska významu naprosto totožnou platnost (...) ale jsou stylově odlišeny (jsou tím míněny „varianty“ raz a jeden ve spojení raz dva – jedna dva), viz s. 20.

Po formální stránce je práce víceméně pořádku, ač má některé pravopisné a interpunkční nedostatky (vyznačila jsem je tužkou ve svém exempláři práce); nepřekračuje to však snad přijatelné množství. Upozornit chci na nápadné nerozlišování pomlčky a středníku a nedůsledně realizovanou interpunkci v citacích, často např. v souvislosti s uvozovkami. Připomínám také celé jméno Miloslava Sedláčka, aby nevznikl dojem, že to byl Marek (s. 11) nebo Martin (s. 61).

Bakalářskou práci doporučuji k obhajobě. Přestože v ní shledávám mnoho neujasněného a chaotického, je v ní uloženo nesporně i velké úsilí a četné zajímavé poznatky, bohužel jsou hodně ukryty v množství hluchého textu a nejasných formulací.

Podle průběhu obhajoby navrhuji klasifikaci stupněm „velmi dobře“ až „dobře“.

V Praze 12. června 2011

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.